

УДК 37.013.42.018.1:342.7-053.2]:001.8

DOI <https://doi.org/10.32782/humanitas/2025.1.18>

Жанна ПЕТРОЧКО

доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи, Київський столичний університет імені Бориса Грінченка, вул. Бульварно-Кудрявська, 18/2, м. Київ, Україна, 04053

ORCID: 0000-0002-4413-1243

Олена ДЕНИСЮК

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи, Київський столичний університет імені Бориса Грінченка, вул. Бульварно-Кудрявська, 18/2, м. Київ, Україна, 04053

ORCID: 0000-0001-5108-8370

Бібліографічний опис статті: Петрочко, Ж., Денисюк, О. (2025). Дослідження процесу створення сімейних форм виховання для забезпечення найкращих інтересів дитини. *Ввічливість. Humanitas*, 1, 134–142. doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2025.1.18>

ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОЦЕСУ СТВОРЕННЯ СІМЕЙНИХ ФОРМ ВИХОВАННЯ ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЙКРАЩИХ ІНТЕРЕСІВ ДИТИНИ

Забезпечення права дитини зростати в сімейному оточенні передбачає комплексне вивчення проблеми сімейних форм альтернативного догляду, готовності осіб/сімей до влаштування у свої родини дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. Зокрема, у статті розкрито проблему дослідження процесу створення сімейних форм виховання (СФВ – прийомних сімей, дитячих будинків сімейного типу, сімей опікунів/піклувальників).

Метою статті є представлення методології, методики та інструментарію дослідження процесу створення СФВ (від наміру прийняти в своїй сім'ї дитину до факту влаштування та адаптації дитини) для з'ясування причин та труднощів, які уповільнюють розвиток сімейних форм виховання, впливають на якість догляду та виховання, для забезпечення найкращих інтересів дитини, яка залишилась без батьківського піклування.

Представлено досвід розроблення та апробації методології, методики та інструментарію дослідження СФВ на шляху від намірів до прийому у своїй сім'ї дитини. Окреслено алгоритм дослідження (аналітико-концептуальний, підготовчо-інструментальний, організаційно-прогностичний, етап опитування респондентів за базовим діагностичним інструментарієм, узагальнювально-підсумковий етапи). Охарактеризовано методи дослідження процесу створення СФВ (кабінетний аналіз документів (законодавчої бази) щодо процесу створення та забезпечення функціонування СФВ; анкетування, інтерв'ювання кандидатів, опис кейс-стаді). На основі аналізу чинного законодавства визначено етапи створення СФВ. Детально представлено ключові запитання для комплексної анкети для кандидатів в СФВ відповідно до кожного етапу.

Ключові слова: забезпечення найкращих інтересів дитини; методологія та методика дослідження; діагностичний інструментарій; сімейні форми виховання; дитина-сирота та дитина, позбавлена батьківського піклування.

Zhanna PETROCHKO

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Professor at the Department of Social Pedagogy and Social Work, Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University, 18/2 I. Bulvarno-Kudriavska str., Kyiv, Ukraine, 04053

ORCID: 0000-0002-4413-1243

Olena DENYSIUK

PhD in Education, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Social Pedagogy and Social Work, Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University, 18/2 I. Bulvarno-Kudriavska str., Kyiv, Ukraine, 04053

ORCID: 0000-0001-5108-8370

To cite this article: Petrochko, Zh., Denysiuk, O. (2025). Doslidzhennia protsesu stvorennia simeinykh form vykhovannia dlia zabezpechennia naikrashchykh interesiv dytyny [Research into the process of creating family forms of education to ensure the best interests of the child]. *Vvichlyvist. Humanitas*, 1, 134–142. doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2025.1.18>

RESEARCH INTO THE PROCESS OF CREATING FAMILY FORMS OF EDUCATION TO ENSURE THE BEST INTERESTS OF THE CHILD

Ensuring the right of the child to grow up in a family environment involves a comprehensive study of the problem of family forms of alternative care, the readiness of individuals/families to place orphans and children deprived of parental care in their families. In particular, the article reveals the problem of researching the process of creating family forms of upbringing (SFV – foster families, family-type orphanages, families of guardians/caregivers).

The purpose of the article is to present the methodology, techniques and tools for researching the process of creating SFV (from the intention to accept a child into one's family to the fact of placement and adaptation of the child) to clarify the reasons and difficulties that slow down the development of family forms of upbringing, affect the quality of care and upbringing, to ensure the best interests of a child left without parental care.

The experience of developing and testing the methodology, techniques and tools for studying the FFS on the way from intentions to accepting a child into one's family is presented. The research algorithm is outlined (analytical-conceptual, preparatory-instrumental, organizational-prognostic, the stage of interviewing respondents using the basic diagnostic tool, generalizing-summary stages). The methods of studying the process of creating the FFS are characterized (desk analysis of documents (legislative framework) regarding the process of creating and ensuring the functioning of the FFS; questionnaires, interviewing candidates, description of a case study). Based on the analysis of current legislation, the stages of creating the FFS are determined. Key questions for a comprehensive questionnaire for candidates for the FFS are presented in detail in accordance with each stage.

Key words: ensuring the best interests of the child, research methodology, tools, family forms of upbringing, orphan child and child deprived of parental care.

Актуальність проблеми. За роки незалежності Україна зробила чимало державних системних кроків, реалізувала ряд ініціатив неурядового сектору для переходу від інституційного догляду дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, до сімейних форм виховання (далі – СФВ). Це дозволило збільшити можливості забезпечення найкращих інтересів дитини, адже здорова сім'я – оптимальне природне середовище для захисту, розвитку і виховання підростаючої особистості.

Відповідно до чинного законодавства України, до сімейних форм виховання належать: прийомна сім'я, дитячий будинок сімейного типу, опіка та піклування (Про затвердження Положення про прийомну сім'ю; Про затвердження Положення про дитячий будинок сімейного типу; Питання діяльності органів опіки та піклування, пов'язаної із захистом прав дитини).

Повномасштабна війна суттєво вплинула на функціонування та розвиток в Україні СФВ і, відповідно, влаштування дітей в зазначені форми виховання. Беручи за основу результати моніторингу ситуації з розвитку сімейних форм виховання, що здійснює від початку війни МБО «Партнерство «Кожній дитині» у межах проєктів Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ), підкреслимо, що найбільша частка дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, в Україні влаштовані під опіку чи піклування. Станом на 01.01.2022 року цей показник становив 71,3% від загальної чисельності дітей з визначеним

правовим статусом (на первинному обліку на 01.01.2022 року перебувало 67 771 дитина). На жаль, найбільш інтенсивне зниження кількості сімей і, відповідно, чисельності дітей в них відбулось протягом першого року війни – у період з лютого 2022 року по січень 2023 року, відповідно на 6% зменшилась кількість опікунів, піклувальників та на 7,1% чисельність дітей під опікою, піклуванням.

Станом на 01.01.2022 року в Україні функціонувало 3062 прийомні сім'ї (далі – ПС), в яких проживало і виховувалось 5988 дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, що становило 8,8% від загальної чисельності дітей з визначеним правовим статусом. Аналогічно до ситуації щодо сімей опікунів/піклувальників, кількість ПС у перші роки війни значно зменшилась. Станом на початок 2023 року в Україні, порівняно з аналогічним періодом 2022 року, функціонувало на 294 прийомні сім'ї менше, на 660 зменшилась чисельність дітей. Найбільше зниження кількості таких сімей відбулось в областях, де ведуться (велися) бойові дії.

Станом на 01.01.2022 року в Україні функціонувало 1300 дитячих будинків сімейного типу (далі – ДБСТ), в яких перебувало 9100 дітей, що становить 13,4% від загальної чисельності дітей з визначеним правовим статусом. Протягом першого року повномасштабної війни чисельність функціонуючих ДБСТ і, відповідно, дітей-вихованців, які проживають у цій сімейній формі, скоротилась на 55, дітей в них – на 423.

Таке падіння показників у перший рік повномасштабного вторгнення має безпосередній зв'язок з першою хвилею масової вимушеної міграції з причини війни, в т. ч. закладів інституційного догляду та виховання дітей, особливостями роботи в цей період війни служб у справах дітей, органів опіки та піклування тощо.

Починаючи з січня 2023 року, кількість СФВ поступово збільшується. Держава у синергії з неурядовими організаціями прикладає усі можливі зусилля для зміцнення мережі СФВ в Україні. Зокрема, зростання чисельності дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, в сімейному оточенні є пріоритетним напрямом роботи Державної служби України у справах дітей (Публічний звіт Голови Державної служби України у справах дітей, 2024). Відтак, упродовж 2024 року 94% дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, які перебували на первинному обліку (58 224 дитини), були влаштовані у СФВ. За даними Державної служби України у справах дітей за 2024 рік, більше 33 тис. опікунів/піклувальників виховують в своїх родинях 44 262 дитини. Більшість з них перебувають з підопічними дітьми у родинних, сімейних стосунках. У 1 287 дитячих будинках сімейного типу виховується 8 668 дітей, а у 2 789 прийомних сім'ях – 5 294 дитини. Лише упродовж 2024 року створено: 75 дитячих будинки сімейного типу, до яких влаштовано 1 160 дітей; 372 прийомних сім'ї, до яких влаштовано 865 дітей (Публічний звіт Голови Державної служби України у справах дітей, с. 16–20).

Беручи до уваги значні позитивні зміни у ситуації, актуальним залишається ретельне вивчення процесу створення СФВ. Узагальнення і висновки, подані у даній статті, мають доповнити інші наявні дослідження з цієї теми для формування комплексного бачення шляхів покращення системи альтернативного сімейного догляду дітей. Це сприятиме забезпеченню найкращих інтересів дитини, яка буде влаштована у нову сім'ю, чи власних дітей кандидатів в СФВ, вдосконаленню системи захисту дітей в Україні, збагаченню потенціалу спеціалістів, дотичних до процесу створення чи підтримки СФВ, а також надання соціальних послуг сім'ям, які виховують дитину-сироту чи дитину, залишену без батьківського піклування.

Аналіз досліджень і публікацій. У науковому просторі упродовж усіх років незалеж-

ності України тема дослідження проблеми соціального сирітства, розвитку сімейних форм виховання, соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, не втрачає актуальності. Зазначена тематика деталізується у різних напрямках досліджень: проблема соціального сирітства в сучасному українському суспільстві (Бичук, 2021); прийомна сім'я як унікальний об'єкт соціально-педагогічного супроводу (Марчук, 2021); значення сім'ї у формуванні самооцінки дитини (Лемко, Дідух, 2022); соціальна робота з дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування, в умовах воєнного стану (Суліменко, 2022); стан та перспективи розвитку сімейних форм опіки в сучасній Україні (Тюріна, Кінаш, 2022); становище внутрішньо переміщених сімей із дітьми, прийомних сімей та дитячих будинків сімейного типу в умовах війни (Щербань, Черноусов, Прашко, 2022); соціальна робота та соціальна допомога сиротам в Україні в умовах війни (Підвальна, 2023); проблеми догляду та виховання дітей з інвалідністю в сім'ях опікунів/піклувальників, прийомних батьків та батьків вихователів (Петрочко, Мороз, 2024).

Досліджуючи проблему соціального сирітства, розвитку СФВ, науковці використовували комплекс різних методів, діагностичного інструментарію. Зокрема, як особливу форму здійснення пролонгованої соціальної та психологічної допомоги розглядає прийомну сім'ю І. Марчук (Марчук, 2021, с. 55). Для розкриття проблеми автор використовує такі методи: пошуковий за наявною методичною та науковою літературою з аналізом знайденого матеріалу, з'ясування причинно-наслідкових зв'язків, систематизація, аналіз документації та результатів діяльності дослідників із проблеми проведеного дослідження.

Питання влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, у сприятливе сімейне середовище розкриває у своїй статті Л. Петушкова, Ж. Петрочко. Автори піднімають питання про підвищення вимог до якості підготовки кандидатів у сімейні форми виховання шляхом обґрунтування особливостей нової програми підготовки кандидатів в усиновлювачі, прийомні батьки/батьки-вихователі, опікуни/піклувальники, патронатні вихователі. Під час дослідження використано низку методів: спостереження, опитування кан-

дидатів в сімейні форми виховання та патронатні вихователі за допомогою авторської вхідної і вихідної анкети для учасників, тестування для кандидатів для перевірки набутих знань (Петушкова, Петрочко, 2021).

Сутність та особливості форм виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, досвід популяризації взяття на виховання в сімейне оточення дітей розкрито Т. Тюріною і О. Кінаш. «Відповідно до поставлених мети та завдань підґрунтям методології дослідження стали загальнонаукові та спеціальні методи пізнання правових явищ. Зокрема, за допомогою діалектичного методу простежено взаємодію інституту прийомного виховання з іншими сімейними формами виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. Історико-правовий метод було застосовано для визначення стану наукових досліджень інституту прийомного виховання, а також розвитку сімейного законодавства у цій сфері. За допомогою методу дедукції проаналізовано загальні положення щодо порядку передачі дітей на прийомне виховання з подальшим визначенням конкретної форми такого виховання. Застосування формально-логічного (догматичного) методу дозволило дослідити становлення та розвиток інституту прийомного виховання в сімейному законодавстві України. Системно-структурний метод використано для встановлення юридичних та фактичних підстав, необхідних для прийняття компетентними державними органами рішення про передачу дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування на виховання у сім'ї прийомних вихователів.....» (Тюріна, Кінаш, 2022, с. 501–502).

Проблему догляду та виховання дітей з інвалідністю в СФВ розкрито у публікації Ж. Петрочко, О. Мороз. Дослідниці аналізують запити сімей опікунів/піклувальників, прийомних сімей, ДБСТ, в яких виховують дітей з інвалідністю, визначають, у чому полягає комплексна і системна підтримка сімей, які прийняли у свої сім'ї дітей з інвалідністю. Висновки дослідження зроблено за результатами проведення Благодійною організацією «Надія і житло для дітей» структурованих індивідуальних інтерв'ю з діючими СФВ, фахівцями із соціальної роботи, які супроводжують сімейні форми виховання, спеціалістами, які надають послуги дітям з інвалідністю та їхнім сім'ям.

Метою статті є представлення методології, методики та інструментарію дослідження процесу створення СФВ (від наміру прийняти в своїй сім'ї дитину до факту влаштування та адаптації дитини) для з'ясування причин та труднощів, які уповільнюють розвиток сімейних форм виховання, впливають на якість догляду та виховання, для забезпечення найкращих інтересів дитини, яка залишилась без батьківського піклування.

Основний матеріал дослідження. Матеріали щодо методології, процедури й інструментарію дослідження СФВ розроблені і апробовані авторами статті у складі робочої групи у межах проєкту Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ) «Моніторинг потреб та підтримка дітей в умовах війни» (далі – Проєкт), що реалізувався Міжнародною благодійною організацією «Партнерство «Кожній дитині» у співпраці з Національною соціальною сервісною службою України на замовлення Міністерства соціальної політики України упродовж 2022–2023 років.

Метою дослідження, проведеного у рамках Проєкту, стало: виявити та проаналізувати етапи й актуальні проблеми створення СФВ та визначити шляхи їх подолання в сучасних умовах.

Тип дослідження – аналітичне. Відтак, для реалізації його мети та завдань було залучено: експертів з напряму захисту дитини, розвитку сімейних форм виховання; тренерів, які проводять навчання кандидатів в СФВ; психологів, які супроводжують їхнє навчання; спеціалістів ОЦСС, які забезпечують організацію навчання кандидатів; представників неурядових організацій, які працюють з даною групою населення.

Респондентами дослідження стали кандидати в прийомні батьки/батьки-вихователі, опікуни/піклувальники, які перебувають на різних етапах створення СФВ чи вже прийняли у свою сім'ю дитину, яка залишилась без піклування батьків.

У процесі дослідження було доведено доцільність використання таких ключових методів:

– *кабінетний аналіз документів (законодавчої бази) щодо процесу створення та забезпечення функціонування СФВ.* Аналітичний огляд документів допомагає краще зрозуміти контекст дослідження. Отримана і структурована інформація щодо нормативно-правового забезпечення створення і функціонування СФВ, патронату

над дитиною, усиновлення є основою для розробки відповідних діагностичних інструментів збору даних (анкет для різних груп кандидатів);

– *анкетування кандидатів*. Анкетування здійснюється шляхом самозаповнення кандидатами формалізованого запитальника у Google-формі.

– *інтерв'ювання кандидатів*. Особисте інтерв'ю (face-to-face) з використанням відповідного сценарного плану здійснюється онлайн, очно чи телефоном. Інтерв'ювання відбувається з метою уточнення інформації, отриманої під час анкетування кандидата;

– *опис кейс-стаді* (успішних історій і історій неуспіху – за наявності). Застосовується для ілюстрації і підсилення потенційних висновків щодо актуальних проблем створення і функціонування СФВ. Рекомендовано, щоб дослідження було доповнене описом не менше 20 кейсів.

Етапи дослідження:

– аналітико-концептуальний (визначення методології і процедури дослідження; проведення кабінетного дослідження щодо нормативного забезпечення процесу створення СФВ, підготовка узагальнювальних таблиць щодо етапів створення СФВ);

– підготовчо-інструментальний (розроблення діагностичного інструментарію; експертне тестування розробленого інструментарію; створення анкет для опитування (Google-форма));

– організаційно-прогностичний (визначення осіб, відповідальних/залучених за проведення опитування в регіонах; інструктаж кандидатів щодо дослідження; проведення опитування кандидатів за Анкетною 1);

– етап реалізації дослідження/опитування респондентів за базовим діагностичним інструментарієм (проведення опитування кандидатів за анкетами 2, 3, 4; інтерв'ювання кандидатів; запис кейс-стаді);

– узагальнювально-підсумковий (обробка і узагальнення результатів; написання аналітичного звіту, підготовка рекомендацій за результатами дослідження).

Розробка інструментарію дослідження має відбуватися відповідно до етапів створення ПС/ДБСТ, встановлення опіки/піклування, створення сім'ї патронатного вихователя, усиновлення. Зокрема, етапами створення ПС/ДБСТ, встановлення опіки/піклування визначено:

– Збір необхідних документів. Подання заяви службі у справах дітей про бажання утворити

ПС/заяви про бажання утворити ДБСТ і необхідних документів / заяви про бажання взяти під опіку дитину.

– Перевірка документів спеціалістами служб у справах дітей (далі – ССД). Внесення відомості про заявників до єдиного банку даних.

– Обстеження умов проживання сім'ї кандидатів.

– Електронний запит ССД до обласного центру соціальних служб (далі – ОЦСС) щодо проходження заявником курсу підготовки з питань виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. Інформування службою у справах дітей кандидатів про наявні можливості та найближчі дати навчання. Повідомлення сім'ї про дати навчання, підготовка і видача направлення.

– Навчання кандидатів тренерами ОЦСС. Видача довідки/рекомендації за результатами проходження навчання.

– Включення сім'ї/особи до електронного банку даних про дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, і сімей потенційних усиновлювачів, опікунів, піклувальників, прийомних батьків, батьків-вихователів. Реєстрація особи/сім'ї у журналі обліку потенційних опікунів, піклувальників, прийомних батьків, батьків-вихователів. Підготовка висновку про доцільність (недоцільність) встановлення опіки, піклування та відповідність її/його інтересам дитини.

– Взаємодобір дитини та сім'ї.

– Налагодження контакту з дитиною. З'ясування згоди дитини (для ПС/ДБСТ).

– Рішення органу опіки і піклування про направлення дитини в прийомну сім'ю чи про направлення дитини на виховання та спільне проживання у ДБСТ чи про встановлення опіки/піклування. Укладання договору про влаштування дітей на виховання та спільне проживання у прийомній сім'ї чи договору про організацію діяльності дитячого будинку сімейного типу.

– Влаштування/передача дитини. Видача відповідних документів.

– Адаптація дитини у сім'ї.

Зазначені етапи мають бути покладені в основу анкет для учасників опитування – кандидатів в СФВ. У результаті комплексна анкета об'єднає п'ять анкет, що містять один чи декілька блоків, які відображають етапи створення чи функціонування СФВ.

Поділ комплексної анкети на п'ять анкет обумовлюється наступним: по-перше, це структурує і презентує процес створення чи функціонування сім'ї; по-друге, полегшує процедуру проходження анкетування, оскільки об'єднує, на думку дослідників, оптимальну кількість запитань, що не перевантажує кандидатів; по-третє, дозволяє запропонувати кандидату ту чи ті анкети, які безпосередньо відповідають етапу/етапам створення чи функціонування саме його сім'ї.

Опитування за Анкетами 1, 2, 3, 4, 5 має проводитися послідовно. Однак усі кандидати не проходять опитування за усіма чотирма анкетами, а дають відповіді на запитання лише тих блоків, які вони уже пройшли чи на якому етапі перебувають наразі. Зробимо загальний огляд запитань комплексної анкети.

Анкета 1 – вступна. Її завдання – збір загальної інформації про кандидата (ПІБ, місце проживання, досвід виховання дітей, статус переміщеної особи тощо). Водночас наголосимо, що саме на цьому етапі потрібно отримати згоду опитуваного на обробку його персональних даних.

Анкета 2 для СФВ містить три блоки: Блок 1. Ухвалення рішення сім'ї про прийняття дитини у свою родину. Блок 2. Збір і подача документів. Блок 3. Обстеження умов проживання сім'ї. Зокрема, Блок 1 складається з ряду запитань, базовими серед яких є: Пригадайте, будь ласка, що найбільшою мірою підштовхнуло/мотивувало вас прийняти в свою сім'ю дитину? Чи шукали ви самостійно інформацію про те, як прийняти дитину у свою сім'ю? Де насамперед ви шукали інформацію чи до кого зверталися? Скільки часу пройшло від моменту появи бажання прийняти в свою сім'ю дитину до звернення в офіційні органи за консультацією? До кого саме ви звернулися за консультацією? Чи привітно та зацікавлено вас вислухали? Скільки орієнтовно часу тривало ваше спілкування? Чи під час спілкування/консультації вам розповіли про всі існуючі форми сімейного влаштування дитини, їх особливості? Чи зрозумілими для вас були пояснення спеціаліста? Чи комфортним для вас було перше відвідування ССД?

Блок 2 присвячений питанню збору і подачі кандидатами документів. Він може містити такі ключові запитання: Чи поінформували вас працівники ССД перед написанням заяви

про вимоги до кандидатів у прийомні-батьки/батьки-вихователі, опікуни/піклувальники та процес створення ПС/ДБСТ, встановлення опіки/піклування? Чи зрозумілою для вас була надана інформація? Чи складно було для вас зібрати відповідні документи? Які саме документи зібрати для вас було найскладніше? Оцініть за 10-бальною шкалою, наскільки ви усвідомлювали обов'язки прийомних батьків/батьків-вихователів, опікунів/піклувальників, завдання та специфіку функціонування ПС/ДБСТ, опіки/піклування на етапі написання заяви та подачі відповідних документів?

Блок 3 об'єднує запитання щодо обстеження умов проживання сім'ї: Чи попередили вас завчасно (не менше ніж за два дні) про день обстеження? Хто саме обстежував умови проживання? Як проходило обстеження? Як довго воно тривало? Чи комфортно ви почували себе під час обстеження умов проживання вашої сім'ї? Чи в ході обстеження умов проживання спеціалісти спілкувалися з дорослими членами сім'ї щодо їхньої згоди прийняти дитину? Чи спеціалісти, які обстежували умови проживання сім'ї, надавали вам рекомендації стосовно створення чи покращення умов у разі прийняття дитини/дітей? Якщо так, то на що саме звертали увагу? Чи спеціалісти, які обстежували умови проживання сім'ї, спілкувалися з вашою дитиною/дітьми щодо їхньої згоди прийняти у вашій сім'ї дитину/дітей?

Анкета 3 присвячена питанням навчання кандидатів, отримання довідки/рекомендації. Запитання анкети наступні: За скільки днів до початку навчання вам повідомили про орієнтовну дату початку навчання? Чи консультувалися з вами щодо графіку навчання? Чи комфортно вам було навчатися? Що найбільше запам'яталося про навчання кандидатів? Чи було щось під час навчання, що вас засмучувало, викликало негативні відчуття? Чи спілкувалися, консультувалися ви під час навчання з психологом? Якщо так, оцініть за 10-бальною шкалою, наскільки корисним саме для вас/вашої сім'ї під час навчання було спілкування з психологом? Оцініть, за 10-бальною шкалою, наскільки ви усвідомили обов'язки прийомних батьків/батьків-вихователів, опікунів/піклувальників, завдання та специфіку функціонування ПС/ДБСТ, опіки/піклування після проходження навчання кандидатів? Чи змінили

ви намір щодо форми влаштування дитини під час навчання чи після нього?

Анкета 4 присвячена питанням взаємодобору дитини та сім'ї, налагодження контакту з дитиною, з'ясування її згоди на влаштування у сім'ю, ухвалення рішення, укладання договору з потенційними прийомними батьками/батьками-вихователями, влаштування дитини, а також оцінки складності і тривалості процесу створення СФВ загалом. Вона містить три тематичні блоки: Блок 5. Взаємодобір дитини та сім'ї. Блок 6. Прийняття рішення органу опіки і піклування про направлення дитини. Укладання договору про влаштування дітей у ПС / організацію діяльності ДБСТ. Блок 7. Отримання відповідних документів та влаштування дитини. Зокрема, Блок 5 може містити такі ключові запитання: Чи проводились з вами попередні консультації стосовно дитини, яку планувалось влаштувати у вашу сім'ю? Чи спеціалісти ССД допомагали вам у налагодженні контакту з дитиною/дітьми? Чи адміністрація закладу, у якому виховувалася дитина/діти, допомагали вам у налагодженні контакту з нею/ними? Чи запитували спеціалісти думку дитини щодо влаштування у вашу сім'ю? Чи були ви присутні під час з'ясування згоди дитини (якщо вона була вихованцем закладу)?

Запитання Блоку 6: Чи були ви залучені до укладання договору про влаштування дитини/дітей до прийомної сім'ї на виховання та спільне проживання/договору про організацію діяльності дитячого будинку сімейного типу? Чи розглядалася можливість доповнення договору додатковими зобов'язаннями сторін?

Ключові запитання Блоку 7: Чи отримали ви всі необхідні документи для влаштування дитини? Чи контактували з вами / відвідували вашу сім'ю спеціалісти служби у справах дітей після влаштування дитини? Якщо так, то коли? Що для вас виявилось найскладнішим на етапі влаштування / переміщення дитини? Чи взяли вашу сім'ю під соціальний супровід? Чи були ви залучені до складання плану соціального супроводу вашої сім'ї? На які дії чи заходи фахівця/ців

ви найбільше розраховуєте під час соціального супроводу (виберіть п'ять пріоритетні)?

Анкета 5 присвячена оцінці складності та тривалості процесу створення СФВ загалом. Вона може містити такі запитання: Чи виправдалися ваші очікування щодо складності і тривалості усього процесу створення СФВ? Зазначте, який чи які із етапів процесу створення ПС/ДБСТ, встановлення опіки/піклування видався/лися для вас найскладніший/і чи під якого етапу виникало найбільше труднощів? Оцініть за 10-бальною шкалою надану вам підтримку спеціалістів служби у справах дітей чи центру соціальних служб на кожному етапі (0 – відсутність підтримки, 10 – максимальна підтримка; зазначайте лише про пройдені етапи й етап, на якому ви перебуваєте зараз)? Як ви вважаєте, чи потрібен психологічний супровід на всіх етапах процесу створення СФВ? В яких випадках такий супровід найбільше потрібен?

Висновки і перспективи подальших досліджень. Таким чином, представлена у статті методологія й методика дозволяють комплексно і глибоко з'ясувати причини та труднощі, які уповільнюють розвиток сімейних форм виховання, впливають на якість догляду та виховання, забезпечення найкращих інтересів дитини, яка залишилась без батьківського піклування. Зазначені опитувальники – інструмент детального вивчення стану забезпечення права дитини на сім'ю, створення чи функціонування ПС/ДБСТ, що у свою чергу дозволяє сформулювати відповідні пропозиції для органів влади, міжнародних партнерів щодо перешкод та можливостей подальшого розвитку СФВ в Україні. У наступному номері автори проілюструють результати опитування кандидатів в СФВ за окремими анкетами.

Темами для подальших досліджень можуть бути: лонгitudне дослідження процесу функціонування СФВ, опис історій соціального супроводу прийомних сімей/дитячих будинків сімейного типу, дослідження підготовки дитини до виходу із СФВ у самостійне життя.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Актуальні питання соціальної роботи : навч. посіб. / О. Денисюк та ін.; ред.: О. Епель, Т. Лях, І. Силантьєва. Ужгород: РІК-У, 2023. 420 с.
2. Лемко Г. І., Дідух І. Я. Значення сім'ї у формуванні самооцінки дитини. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи. 2022. Вип. 87. С. 45–48.
3. Марчук В. Приймна сім'я як унікальний об'єкт соціально-педагогічного супроводу. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи. 2021. Вип. 80. Т.2. С. 34–38.

4. Петрович Ж. В. Петушкова Л. А. Нова програма підготовки сімей до догляду та виховання влаштованих/усиновлених дітей. *Науковий вісник Ужгородського університету*. 2021. № 2(49). С. 160–164.
5. Петрович Ж. В., Мороз О. С. Проблеми догляду та виховання дітей з інвалідністю в сім'ях опікунів/піклувальників, прийомних батьків та батьків вихователів. На шляху до інклюзії: соціальна робота з дітьми з інвалідністю та їхніми сім'ями : посіб. / А. М. Гладичик, Н. М. Горішна, І. П. Криницька та ін. Житомир: ТОВ «505», 2024. С. 273–285.
6. Питання діяльності органів опіки та піклування, пов'язаної із захистом прав дитини, Постанова Кабінету Міністрів України № 866 (2008). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/866-2008-%D0%BF#Text> (дата звернення: 02.03.2025).
7. Підвальна Ю. Соціальна робота та соціальна допомога сиротам в Україні в умовах війни. *Ввічливість. Humanitas*. 2023. № 1. С. 92–97.
8. Про затвердження Положення про прийомну сім'ю, Постанова Кабінету Міністрів України № 565 (2002). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/565-2002-%D0%BF#Text> (дата звернення: 02.03.2025).
9. Про затвердження Положення про дитячий будинок сімейного типу, Постанова Кабінету Міністрів України № 564 (2002). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/564-2002-%D0%BF#Text> (дата звернення: 02.03.2025).
10. Публічний звіт Голови Державної служби України у справах дітей Петра Добромільського про підсумки діяльності за 2024 рік. URL: https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/17-civik-2018/zvit_2024/zvit_child_2024_b.pdf
11. Суліменко О. Соціальна робота з дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування, в умовах воєнного стану. *Ввічливість. Humanitas*. 2022. Вип. 4. С. 68–75.
12. Тюріна Т., Кінаш О. Стан та перспективи розвитку сімейних форм опіки в сучасній Україні. *Social Work and Education*. 2022. Вип. 9 (4). С. 500–507.
13. Щербань С., Черноусов А., Прашко О. Становище внутрішньо переміщених сімей із дітьми, прийомних сімей та дитячих будинків сімейного типу в умовах війни: звіт на замовлення СОС Дитячі містечка в Україні. Харківський інститут соціальних досліджень. 2022. 74 с. URL: <https://sos-ukraine.org/wp-content/uploads/2023/02/rezultaty-doslidzhennya-dity-ivijna-veresen-lystopad-2022r.pdf>

REFERENCES:

1. Denysiuk, O., Epiel, O., Liakh, T., & Sylantieva, I. (Eds.). (2023). *Aktualni pytannia sotsialnoi roboty* [Current Issues of Social Work]. RIK-U. [in Ukrainian].
2. Lemko, H. I., & Didukh, I. Ya. (2022). Znachennia simi u formuvanni samoostinky dytyny [The importance of family in the formation of a child's self-esteem]. *Naukovyi chasopys NPU imeni M. P. Drahomanova. Serii 5. Pedagogichni nauky: realii ta perspektyvy – Scientific Journal of NPU Named after M. P. Drahomanov. Series 5. Pedagogical Sciences: Realities and Perspectives*, (87), 45–48. [in Ukrainian].
3. Marchuk, V. (2021). Pryiomna simia yak unikalnyi ob'ekt sotsialno-pedahohichnoho suprovodu [Foster family as a unique object of social and pedagogical support]. *Naukovyi chasopys NPU imeni M. P. Drahomanova. Serii 5. Pedagogichni nauky: realii ta perspektyvy – Scientific Journal of NPU Named after M. P. Drahomanov. Series 5. Pedagogical Sciences: Realities and Perspectives*, (80, Vol. 2), 34–38. [in Ukrainian].
4. Petrochko, Zh. V., & Pietushkova, L. A. (2021). Nova prohrama pidhotovky simey do dohliadu ta vykhovannia vlashtovanykh/usynovlenykh ditey [A new program for preparing families for the care and upbringing of fostered/adopted children]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu – Scientific Bulletin of Uzhhorod University*, 2(49), 160–164. [in Ukrainian].
5. Petrochko, Zh. V., & Moroz, O. S. (2024). Problemy dohliadu ta vykhovannia ditey z invalidnistiu v simiakh opikuniv/pikluvalnykh, pryomnykh batkiv ta batkiv vykhovateliv [Problems of caring for and educating children with disabilities in the families of guardians, foster parents, and caregivers]. In A. M. Hladyshchuk, N. M. Horishna, & I. P. Krynytska (Eds.), *Na shliakhu do inkluzii: sotsialna robota z ditmy z invalidnistiu ta yikhnimy simiamy – Towards Inclusion: Social Work with Children with Disabilities and Their Families* (pp. 273–285). Zhytomyr: TOV “505”. [in Ukrainian].
6. Kabinet Ministriv Ukrainy. (2008). *Pytannia diialnosti orhaniv opiky ta pikluвання, poviazanoi iz zakhystom prav dytyny* [Issues of guardianship and trusteeship bodies related to the protection of children's rights]. Postanova No. 866. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/866-2008-%D0%BF#Text> (accessed March 2, 2025). [in Ukrainian].
7. Pidvalna, Yu. (2023). Sotsialna robota ta sotsialna dopomoha syrotam v Ukraini v umovakh viiny [Social work and social assistance for orphans in Ukraine during wartime]. *Vvichlyvist – Humanitas*, (1), 92–97. [in Ukrainian].
8. Kabinet Ministriv Ukrainy. (2002). *Pro zatverdzhennia Polozhennia pro pryomnu simiu* [On approval of the regulation on foster families]. Postanova No. 565. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/565-2002-%D0%BF#Text> (accessed March 2, 2025). [in Ukrainian].
9. Kabinet Ministriv Ukrainy. (2002). *Pro zatverdzhennia Polozhennia pro dytiachyi budynok simeinoho typu* [On approval of the regulation on the family-type orphanage]. Postanova No. 564. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/564-2002-%D0%BF#Text> (accessed March 2, 2025). [in Ukrainian].

10. Derzhavna sluzhba Ukrainy u spravakh ditei. (2024). *Publichnyi zvit Holovy Derzhavnoi sluzhby Ukrainy u spravakh ditei Petra Dobromil'skoho pro pidsumky diialnosti za 2024 rik* [Public Report of the Head of the State Service of Ukraine for Children's Affairs Petro Dobromil'skyi on the results of activities for 2024]. Retrieved from https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/17-civik-2018/zvit_2024/zvit_child_2024_b.pdf. [in Ukrainian].
11. Sulimenko, O. (2022). Sotsialna robota z ditmy-syrotamy ta ditmy, pozbavlenymy batkivskoho pikluvannia, v umovakh voiennoho stanu [Social work with orphans and children deprived of parental care under martial law]. *Vvichlyvist – Humanitas*, (4), 68–75. [in Ukrainian].
12. Tiurina, T., & Kinash, O. (2022). Stan ta perspektyvy rozvytku simeinykh form opiky v suchasni Ukraini [State and prospects of development of family forms of guardianship in modern Ukraine]. *Social Work and Education*, 9(4), 500–507. [in Ukrainian].
13. Shcherban, S., Chernousov, A., & Prashko, O. (2022). *Stanovyshche vnutrishno peremishchenykh simei iz ditmy, pryomnykh simei ta dytiachykh budynkiv simeinoho typu v umovakh viiny: zvit na zamovlennia SOS Dytiache Mistechko v Ukraini* [The situation of internally displaced families with children, foster families, and family-type orphanages during wartime: a report commissioned by SOS Children's Villages in Ukraine]. Kharkiv : Kharkivskyi Instytut Sotsialnykh Doslidzhen. Retrieved from <https://sos-ukraine.org/wp-content/uploads/2023/02/rezultaty-doslidzhennya-dity-ivij-na-veresen-lystopad-2022r.pdf>. [in Ukrainian].